

YO'L TRANSPORT HODISASI EKSPERTIZASINING O'ZIGA XOSLIGI

*O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi
Kriminalistik ekspertizalar kafedrasida dotsenti, mayor*

Zulfiqorov Abduvahob Abdumalikovich

*O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasining kunduzgi ta'lim 2-
o'quv kursi kursanti, safdor*

Abdusalamov Salohiddin To'lg'in o'g'li

Annotatsiya: Yo'l transport hodisasi ekspertizasi ayni paytda eng dolzarb ekspertiza turi hisoblanib, huquqshunoslik sohasida avtohalokatda qoidabuzarlikni va aybni aniqlashda, transport holati nosozligini va xavfsizlik meyorlariga amal qilinganlik darajasini oydinlashtirishga qaratilgan ekspertiza turi.

Kalit so'zlar: Yo'llar, avtomobil, yo'l harakati qoidalari, to'qnashuv, yo'l transport hodisasi ekspertizasi.

THE SPECIFICITY OF ROAD TRAFFIC ACCIDENT FORENSIC EXAMINATION

Abstract: Road accident examination is currently the most common type of examination in law enforcement, which requires the determination of the offense and guilt in the car, road safety, and compliance with standards.

Keywords: Roads, cars, traffic rules, collision, road accident examination.

ОСОБЕННОСТИ ЭКСПЕРТИЗЫ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ

Аннотация: Экспертиза дорожно-транспортного происшествия в настоящее время является одной из самых актуальных экспертиз, направленных на установление нарушения правил и вины в автокатастрофах, а также на выяснение состояния транспорта, его неисправности и степени соблюдения норм безопасности.

Ключевые слова: Дороги, автомобиль, правила дорожного движения, столкновение, экспертиза дорожно-транспортного происшествия.

Hozirgi kunda yo'l transport hodisalari butun dunyo bo'yicha jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. Har yili ko'plab odamlarning bevaqt o'limiga va tan jarohat olishga sabab bo'lmoqda. Statistika shuni ko'rsatadiki, YTX ning asosiy sabablari haydovchining hatti-harakatlari, yo'l infratuzilmasining yomonligi, texnik nosozliklar

va ob-havo sharoitiga bog‘liq. Ko‘pgina mamlakatlarda bu muammoni hal qilish uchun xavfsizlikni ta‘minlashga doir dasturlarni amalga oshirmoqdalar, ammo YTX larining darajasi pasaymayapti, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda.

Yo‘l holati va uning qurilishi (masalan, burilishlar, yo‘l belgilarining joylashuvi, svetoforlar, yo‘l qoplamasi) ba‘zi hollarda transport hodisasi sababchisi bo‘lishi mumkin. Avtomobilning harakatlanish jarayonida yuzaga keladigan kamchiliklar va avtomobilning mexanizimida yuzaga keladigan nosozliklar, shuningdek, avtomobillarning xavfsizlik tizimlari (masalan, ABS, ESP avtomatik tormoz tizimlari) sabab ham yo‘l transport hodisasi sodir bo‘lishi hech kimga sir emas.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Yo‘l harakati qoidalarini 172-sonli qarorining 1-bob 3-bandida:

"Yo‘l harakati ishtirokchilari O‘zbekiston Respublikasining 'Yo‘l harakati to‘g‘risida' Qoidalarini va ularda keltirilgan svetofor ishoralari, yo‘l belgilari, yo‘l chiziqlarining talablarini bilishlari, ularga amal qilishlari, shuningdek, ularga berilgan vakolat doirasida yo‘llarda harakatni tartibga soluvchilarning ko‘rsatmalarini so‘zsiz bajarishlari shart. Yo‘l harakati ishtirokchilari yo‘ldagi boshqa harakat ishtirokchilarining harakatlanishiga to‘sqinlik qilmasligi va xavf tug‘dirmasliklari kerak."

Tegishli vakolatga ega bo‘lmagan yuridik va jismoniy shaxslarga yo‘l qoplamasini buzish, o‘zgartirish yoki unga zarar yetkazish, ifloslantirish, yo‘l belgilarini, svetoforlarni, shuningdek, yo‘l harakatini tashkil etishning boshqa texnik vositalarini o‘zboshimchalik bilan olib tashlash, o‘rnatish, to‘siq qo‘yish, shikastlantirish, yo‘llarda harakatlanishga to‘sqinlik qiluvchi qurilma va narsalarni qoldirish, tegishli ruxsatsiz yo‘lning qatnov qismiga to‘siqlar o‘rnatish yoki ularni to‘siq qo‘yish, „sun‘iy notekislik“ qurilmalarini o‘rnatish taqiqlanadi.

Ammo hamma haydovchilarimizning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati yetarli darajada emasligi sababli yo‘l transport hodisalari keskin ko‘paymoqda. Bularni o‘rganish va tahlil qilish davomida eng ko‘p qoidabuzarliklar sirasiga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

Dalillar shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik haydovchilar hanuzgacha xavfsizlik kamarlaridan muntazam foydalanmaydi, yo‘l harakatining asosiy qoidalariga amal qilmaydi. Tezlik cheklangan joylarda tezlikni meyordan oshirish, yo‘lda to‘xtash yoki chapdan o‘ngga burilish kabi qoidalarga rioya qilmaslik, telefonni ishlatish, alkohol yoki narkotik moddalar ta‘sirida avtomobil boshqarish, haydashda ehtiyotkorlikning etishmasligi va boshqa transport vositalari yoki piyodalarga nisbatan etarlicha e‘tibor bermaslik holatlari kuzatilmoqda. Mana shunday xatoliklarning oqibatidan og‘ir oqibatlarga olib keluvchi yo‘l transport hodisalari sodir bo‘lmoqda. Bular: piyodani urib yuborish, qarama-qarshi yo‘nalishga chiqish, tezlikni meyordan ortiq oshirish natijasida boshqaruvni yo‘qotish va texnik nosozliklar sabab.

Shunday harakatlarning ortidan O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi bilan belgilangan huquqbuzarliklar va Jinoyat kodeksida belgilangan moddalar bilan jinoyat ishi qo‘zg‘atilishi va to‘plangan hujjatlar yuzasidan sudga oid avtotexnik ekspertizasi tayinlanishi va sodir bo‘lgan hodisani o‘rganib chiqish, to‘qnashuv nuqtalarini aniqlash, shikastlanish izlarini tahlil qilish va nima sababdan yuzaga kelganligini aniqlashdan iborat bo‘lgan ekspertiza tadqiqoti o‘tkaziladi va sudga oid avtotexnika ekspertizalari yo‘l-transport hodisalari bilan bog‘liq bo‘lgan ishlarni tergov qilishda yoki surishtiruv o‘tkazishda muhim ahamiyatga ega.

Ushbu ekspertiza xulosasi ish bo‘yicha dalil sifatida taqdim etilsa-da, ko‘p hollarda u yagona obyektiv dalil bo‘lib qoladi. Shu sababli, ekspertiza xulosalarining to‘g‘ri va obyektiv bo‘lishi uchun ekspertizalarni o‘tkazish jarayonida tergov, surishtiruv organlari va sud tomonidan taqdim etilayotgan dastlabki ma’lumotlar nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Bu ma’lumotlarning sifatli va to‘liq bo‘lishi, ekspertlarning xulosalariga asos bo‘lib, ularning aniqligini va ishonchliligini ta’minlaydi. Dastlabki ma’lumotlarning yetarli darajada aniqligi, tadqiqot jarayonining samaradorligini oshirib, sudda adolatli va aniq qarorlar chiqarilishini kafolatlaydi.

Ushbu ekspertiza obekti quydagilarga qaratiladi Tadqiqot obyektlari Avtotexnik ekspertiza tadqiqotlarida bevosita ob'ektning roli, avariya, guvohlar va ishtirokchilarning tushuntirishlariga hamda boshqa dalillarga bog‘liq. Ular voqea joyini tekshirish orqali ham olinishi mumkin. Tadqiqotlar avtotexnik ekspertiza jarayonida yo‘l-transport hodisalari (YTH) bilan bog‘liq zaruriy ma’lumotlarni olish uchun amalga oshiriladi. Mustaqil avtotexnik ekspertiza nodavlat va davlat muassasalarida o‘tkaziladi. Tadqiqot jarayonida tekshirish bayonnomasi, uning sxemasi, boshqa tegishli hujjatlar, voqea joyidagi vaziyat va avtomobillarga etkazilgan zararining fotosuratlar ham tayyorlanadi. Avtotexnik ekspertiza turlari Sud-tibbiyot tadqiqotlari quyidagi turlarga bo‘linadi: Transport-trassologik ekspertiza – transport vositasidagi izlar va YTH sodir bo‘lgan joyni tahlil qilish. Avtomobilning texnik holatini va avariya holatlarini aniqlash – transport vositasining holatini va avariya paytida yuzaga kelgan nosozliklarni aniqlash. Yo‘l holati, yo‘lning texnik holati va voqea joyidagi sharoitlarni tahlil qilish – yo‘l holati va uning ta'siri haqidagi ma’lumotlar. Shuningdek, ba’zida avtohalokat paytida haydovchining psixologik holati ham tekshiriladi. Bu murakkab transport tadqiqoti o‘z ichiga oladi. Har bir avtotexnik ekspertiza turi qanday amalga oshirilishini ko‘rib chiqaylik. Avtomobilning texnik holatini o‘rganish Bu turdagi tekshiruv transport vositasining nosozliklari, ularning sabablarini va namoyon bo‘lishini aniqlash uchun zarurdir. Bu holatlar avariyaning sabablari yoki transport vositasi bo‘yicha nizolarni aniqlash uchun amalga oshiriladi. Masalan, transport vositasining yashirin nuqsonlari yoki nosozliklari bo‘lsa, avtotexnik ekspertiza so‘raladi. Mutaxassis quyidagi savollarga javob berishi kerak:

Avtomobilning umumiy texnik holati va alohida tizimlarining holati. Transport vositasining xizmat ko'rsatish imkoniyati va ekspluatatsiya talablariga muvofiqligi. Nosozliklar mavjudligi va ularning sabablari. Nosozlikning tabiati (operatsion, konstruktiv yoki ishlab chiqarish). Sezilarli nuqsonlarning mavjudligi yoki yo'qligi. Avtotexnik ekspertizasi transport vositasidagi izlar va boshqa dalillarni tahlil qilish bilan bog'liq, ammo avariyaning umumiy holatini tiklashda to'liq rasmni ko'rsatadi.

YTHning tezlik va to'xtash masofalari tahlili Mutaxassislar quyidagi savollarga javob berishadi: Avtomobilning to'qnashuvdan oldingi tezligi. To'xtash va tormozlash masofalari. Mashina ma'lum masofani bosib o'tgandan so'ng to'xtash imkoniyati. Aylanma yoki sirpanish sabablari. Ba'zida avtotexnika ekspertizasi haydovchi harakatining xavfsizlik nuqtai nazaridan baholanishini ham o'z ichiga oladi. Bu holatda savollarni sud va advokatlar javob berishadi. Yo'l sharoitlari va ma'muriy huquqbuzarliklar ba'zi ma'muriy huquqbuzarliklar holatlarida, agar jinoyat sodir etilgan shaxs o'z aybini tan olishdan bosh tortsa, avtotexnik ekspertiza tayinlanadi. Shunda quyidagi savollar qo'yiladi: Yo'lda yo'l belgilarining yo'qligi yoki noto'g'ri joylashishi baxtsiz hodisaga sabab bo'lishi mumkinmi? Belgilar GOST talablariga muvofiq o'rnatilganmi? Tezlikni pasaytirish joriy GOSTga mos keladimi? Yo'l harakati boshqaruvi omillari halokatga sabab bo'ldimi? YTHlar bo'yicha avtotexnik ekspertiza ishlari, holatlarni aniqlash va dalillarni to'plash uchun asosiy tadqiqot turlaridan biridir. Bu ekspertizalar voqealarni to'liq tiklash va sodir bo'lgan hodisalar haqida ishonchli dalillarni taqdim etishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda YTH hosiati ekspertizasi ko'p yo'nalishli bo'lib, bir nechta soha mutaxassislarining bilim va tajribalarini birlashtirishni talab qiladi. Har bir yo'nalish (texnik, huquqiy, psixologik, tibbiy, statistik, iqtisodiy va xavfsizlik) o'z o'rniga muhim bo'lib, bu ekspertizaning umumiy aniq va to'liq xulosasini shakllantirish uchun birgalikda ishlaydi. Shuning uchun, YTX hosiati ekspertizasi nafaqat texnik jihatdan murakkab, balki juda keng qamrovli va interdisipliner yondashuvni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. <https://lex.uz/docs/-1899292https://kun.uz/news/2024/06/25/2024-yilning-5-oyi-davomida-yol-transport-hodisasi-oqibatida-65-nafar-oquvchi-halok-boldi-senat>
2. Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 172-сон қарори, 12.04.2022 йилдаги
4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 01.04.199
5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 01.04.1995

6. <https://senat.uz/oz/events/post-2179>(Қўмита автомобиль йўлларида хавфсизликни таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайтириш масалаларига эътибор қаратди)

